

แนวคิดพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญา และมาตรการริบทรัพย์ทางแพ่ง

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการดำเนินคดีอาญาเพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจสู่ปัญหาการลดมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาโดยเฉพาะกรณีมาตรการริบทรัพย์ทางแพ่งตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พุทธศักราช 2542 ต่อไป

การดำเนินคดีอาญา คือ การตรวจสอบความจริงของเรื่องที่ไม่บุคคลถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามกฎหมายอาญา เพื่อจะได้วินิจฉัยชี้ขาดในเรื่องที่ถูกกล่าวหา ดังนั้นเป้าหมายของการดำเนินคดีอาญาคือ “การชี้ขาดเรื่องที่กล่าวหา”¹ โดยอาศัยความจริงแท้ของเรื่องนั้น และต้องเป็นความจริงที่ได้มาโดยชอบด้วยกระบวนการพิจารณา ตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจแก่รัฐในการค้นหาข้อความจริง และรัฐต้องใช้อำนาจภายในขอบเขตของกฎหมายอย่างรัดกุม เพื่อมิให้คนบริสุทธิ์ต้องถูกลงโทษ หรือถึงแม้จะเชื่อว่าผู้นั้นจะเป็นผู้กระทำความผิด ก็ต้องนำพยานหลักฐานต่างๆ มาพิสูจน์อย่างแน่ชัดว่าเขาเป็นผู้กระทำความผิด การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดต้องกระทำด้วยความเป็นธรรม คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การสอบสวนการแสวงหาพยานหลักฐานต้องปราศจากการกระทำโดยเจตนาที่จะล่วงละเมิดหรือโดยการยุยงส่งเสริมของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งกระทำต่อบุคคลใดเพื่อที่จะบีบบังคับให้ผู้นั้นหรือบุคคลที่สามยอมบอกข้อเท็จจริงหรือให้การรับสารภาพ หรือเพื่อบังคับให้ผู้นั้นหรือบุคคลที่สามต้องสงสัยว่าได้กระทำนั้น เพื่อข่มขู่ผู้นั้นหรือบุคคลอื่น² และผู้ถูกกล่าวหาจะมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเปิดเผยและเป็นธรรม โดยศาลที่มีอำนาจและมีอิสระ โดยผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดตามกฎหมายอาญามีสิทธิที่จะ

¹ คณิต ฅ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด ,2549) น.46.

² Declaration on the Protection of all Persons from Being Subjected to Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Article 1 อังใน กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์เดือนตุลา,2548) น.30.

ได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้มีการพิสูจน์ความผิดตามขั้นตอนของกฎหมาย³

ศาลก็มีบทบาทในการค้นหาความจริงแท้แห่งเรื่องที่กล่าวหานั้นร่วมกับองค์กรอื่นของรัฐ และมีบทบาทในการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจขององค์กรของรัฐอื่น ๆ ในการดำเนินคดีอาญา โดยศาลจะมีคำพิพากษาตัดสินให้บุคคลใดตกเป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายอาญาได้นั้น โจทก์ต้องมีภาระการพิสูจน์ในชั้นศาลให้เห็นถึงความจริงแท้โดยปราศจากเหตุสงสัยตามสมควรว่าผู้้นั้นได้กระทำความผิดอาญาหรือไม่ กล่าวคือในกรณีใดก็ตามหากศาลรับฟังพยานหลักฐานของโจทก์แล้ว ยังมีความสงสัยตามสมควรในข้อเท็จจริงในคดี กรณีดังกล่าวศาลต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้เป็นผลดีแก่ผู้กระทำความผิด (in dubio pro reo)

2.1 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา

การค้นหาความจริงในคดีอาญา อาจแบ่งได้เป็น 2 แนว คือแนวคิดที่ว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมและแนวคิดที่ว่ารัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย เพราะการดำเนินคดีอาญาเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยที่สำคัญมากที่สุดประการหนึ่ง⁴ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาแตกต่างกันระหว่างระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) และระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) ดังนี้

2.1.1 หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular prosecution) เป็นหลักการดำเนินคดีอาญาดั้งเดิมของกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) โดยเฉพาะประเทศอังกฤษ ซึ่งถือว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญา โดยไม่คำนึงว่าผู้้นั้นจะเป็นผู้เสียหายโดยตรงหรือไม่ ตามระบบกฎหมายอังกฤษดั้งเดิมไม่มีการฟ้องคดีโดยพนักงาน

³ International Covenant on Civil and Political Right อ้างใน อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์ สิทธิมนุษยชน ,(กรุงเทพฯมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548) น.115.

⁴ คณิต ฅ นคร ,อ้างแล้ว เขิงอรุณที่ 1, น.3.

อัยการซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐ แต่หลักการดำเนินคดีอาญาดังกล่าวได้รับการโต้แย้งทางวิชาการว่า “การให้เอกชนเป็นผู้ผลักดันกระบวนการยุติธรรมนั้น เท่ากับเป็นการแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธประโยชน์สาธารณะโดยสิ้นเชิง”⁵ ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการจนมีการตั้งองค์กรของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในดำเนินคดีอาญาหรือ Crown Prosecution Service (CPS) มีอำนาจหน้าที่ฟ้องคดีต่อศาล โดยมีพนักงานอัยการทำหน้าที่ฟ้องคดีและให้คำแนะนำแก่ตำรวจในการดำเนินคดีอาญา วิธีการดังกล่าวเป็นเพียงการกำหนดให้นักกฎหมายเข้ามาช่วยเหลือให้การฟ้องคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การเริ่มการสอบสวนคดีอาญาเป็นอำนาจหน้าที่ของตำรวจ⁶

วิธีการค้นหาความจริงเป็นการค้นหาความจริงตามแบบ กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ โดยพิจารณาว่าพยานหลักฐานนั้นยื่นเข้าสู่กระบวนการพิจารณาโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ และการได้มาซึ่งพยานหลักฐานอาจเกิดจากการยอมรับของคู่ความทั้งสองฝ่าย ตามหลักความตกลง รูปแบบการพิจารณาคดีเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความ ศาลทำหน้าที่เสมือนกรรมการในการแข่งขันกีฬา คอยเป็นผู้ควบคุมกติกาให้เป็นไปตามหลักแห่งความเป็นธรรม (Principle of Fairness) โดยคู่ความต้องมาศาลในฐานะที่เท่าเทียมกัน ศาลจึงมีบทบาทจำกัดและมีความโน้มเอียงไปทางที่ต้องวางเฉยในการค้นหาความจริง ศาลจะไม่ถามพยานเพื่อค้นหาความจริงนอกเหนือจากคำเบิกความของพยานที่ตอบคำถามของคู่ความ เว้นแต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมแต่ต้องไม่เป็นการสืบพยานนอกเหนือจากที่คู่ความในคดีได้นำสืบไว้⁷ พนักงานอัยการและทนายจำเลยเป็นผู้มีบทบาทนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของตน

เนื่องจากกระบวนการพิจารณาคดีของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) การวินิจฉัยข้อเท็จจริงชี้ขาดถึงความถูกต้องของจำเลย เป็นหน้าที่ของลูกขุนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ไม่มีความรู้ทางกฎหมาย ดังนั้นการสืบพยานจึงต้องมีกฎเกณฑ์เคร่งครัด มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ว่าพยานหลักฐานใดรับฟังได้หรือต้องห้ามมิให้รับฟัง (Admissible or Inadmissible) และห้ามมิให้คู่ความนำพยานหลักฐานที่ต้องห้ามมิให้รับฟังนั้นเข้าสืบต่อลูกขุน

⁵ คณิศ ฅ นคร , “บทบาทศาลในคดีอาญา”, วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์, ฉบับที่ 1 ปีที่ 1, (มกราคม – มิถุนายน 2544):50.

⁶ John Sprack , Emmins on Criminal Procedure , ninth edition, (Oxford: Oxford University Press,2002), pp. 57-63.

⁷ Henry J. Abraham, The Judicial Process, fourth edition ,(New York : Oxford University Press , 1980) ,p. 104.

โดยผู้พิพากษาซึ่งเป็นนักกฎหมาย จะเป็นผู้พิจารณาว่าพยานใดควรยอมรับเข้าสู่กระบวนการพิจารณา เพื่อป้องกันไม่ให้พยานที่ต้องห้ามมิให้รับฟังนั้น เข้าสู่ความรู้ของลูกขุนซึ่งอาจชักงูใจได้ เมื่อลูกขุนวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ศาลจะทำหน้าที่ปรับข้อเท็จจริงนั้นเข้ากับข้อกฎหมายและกำหนดโทษแก่จำเลยต่อไป^๘

การค้นหาความจริงตามแบบระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) ไม่มีความแตกต่างระหว่างการดำเนินคดีอาญาและคดีแพ่ง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการต่อสู้คดีระหว่างคู่ความกับหลักความตกลง และเนื่องจากการค้นหาความจริงที่ถูกจำกัดด้วยกรอบของกฎเกณฑ์ในการนำเสนอพยานหลักฐานต่างๆ อย่างมากมายและเคร่งครัด จึงอาจทำให้ส่งผลกระทบต่อการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีอาญายุติเป็นเพียงข้อเท็จจริงตามแบบเท่านั้น มีอาจพิสูจน์จนได้ข้อเท็จจริงที่แท้จริง เพราะอาจต้องตัดพยานหลักฐานบางอย่างที่มีคุณค่าที่สามารถแสดงข้อเท็จจริงที่แท้จริง แต่ไม่ได้กระทำให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ว่าด้วยการยื่นพยานหลักฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งบางกรณีเป็นการขอบกพร่องผิดพลาดเล็กน้อยเท่านั้น

2.1.2 หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ

หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public prosecution) ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาเพราะผู้กระทำความผิดอาญาได้ทำลายความสงบสุขในสังคม รัฐจึงเป็นผู้ตรวจสอบกระทำความผิดนั้น โดยแยกภารกิจในการตรวจสอบข้อเท็จจริงออกเป็น 2 ขั้นตอน

1. การตรวจสอบข้อเท็จจริงในชั้นเจ้าพนักงาน พนักงานอัยการมีอำนาจสอบสวนโดยมีตำรวจเป็นผู้ช่วยเหลือในการตรวจสอบข้อเท็จจริงในคดีอาญาว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญาจริงหรือไม่ เมื่อพนักงานอัยการมีความเห็นว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงก็ต้องฟ้องคดีอาญาต่อศาล

2. เมื่อคดีอาญาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ศาลต้องทำการตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยการพิจารณาและพิพากษาคดี พร้อมทั้งทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้มาตรการบังคับของเจ้าพนักงานของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ถูกกล่าวหาในฐานะประธานแห่งคดี

^๘ วิภา ปิ่นวีระ, "บทบาทของศาลในการพิจารณาคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550) น.25.

วิธีการค้นหาความจริงเป็นการค้นหาความจริงตามเนื้อหา โดยองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีอาญาทุกองค์กรต้องร่วมมือกันในการค้นหาความจริง คู่ความมีหน้าที่ช่วยเหลือศาลค้นหาพยานหลักฐาน ศาลมีอำนาจเรียกพยานมาสืบได้เองตามที่เห็นควร ไม่ถูกจำกัดให้ต้องค้นหาความจริงเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น กระบวนพิจารณาคดีในชั้นศาลไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความ ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสืบพยานหลักฐาน⁹ ศาลจะเป็นผู้ซักถามพยาน คู่ความสามารถซักถามพยานต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลก่อน เนื่องจากการพิจารณา การชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน การพิพากษาคดีของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ กระทำโดยผู้พิพากษาที่เป็นนักกฎหมาย จึงไม่มีความจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ในการรับฟังพยานโดยเคร่งครัด ผู้พิพากษามีดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานเมื่อเห็นพยานหลักฐานนั้นไม่ได้ละเมิดต่อกฎหมายอันกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลยซึ่งขัดกับหลักการที่ว่าจำเลยเป็นประธานแห่งคดี และพยานหลักฐานนั้นมีคุณค่าบ่งชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยชัดแจ้ง เพื่อให้เกิดความเที่ยงธรรมและความยุติธรรมแก่คู่ความในคดี

แต่อย่างไรก็ตามโจทก์ยังมีหน้าที่นำสืบก่อนเพื่อสนับสนุนข้ออ้างของตนว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด¹⁰ เพราะจำเลยได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานตามกฎหมายว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา (Presumption of innocence) การวินิจฉัยความรับผิดชอบของจำเลยขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานต่างๆที่เข้าสู่สำนวนคดีไม่ว่าจะโดยฝ่ายโจทก์ จำเลย และพยานหลักฐานที่ศาลใช้ดุลพินิจเรียกมาสืบเอง

2.2 หลักในการดำเนินคดีแพ่งและดำเนินคดีอาญา

2.2.1 หลักในการดำเนินคดีแพ่ง

เมื่อใดสิทธิของบุคคลตามกฎหมายเอกชนถูกล่วงละเมิด หรือนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตกอยู่ในความสงสัย ตกเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน หากรัฐวางเฉยให้บุคคลนั้น

⁹ John H. Langbein , Comparative Criminal procedure : Germany, (New York : West Publishing Co .,1977) p. 1.

¹⁰ วิชา ปีนวิระ, อ้างแล้ว เิงอรรถที่ 8, น. 28.

บังคับตามสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเอกชนกันเอง ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง (Self help) อันเป็นวิธีการดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งอาจถึงขั้นใช้กำลังทางกายภาพบังคับกัน ย่อมกระทบต่อความสงบสุขของสังคม รัฐจึงจำเป็นต้องจัดบริการทางกระบวนการยุติธรรมทางศาล เพื่อให้เกิดความยุติธรรม อันนำมาซึ่งความสงบสุขในสังคม

การดำเนินคดีแพ่งตกเป็นภาระหน้าที่ของคู่ความในคดี กล่าวคือ การที่จะนำคดีเรื่องใดเข้ามาเป็นคดีในศาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข้อพิพาทหรือเรื่องพยานหลักฐานย่อมตกอยู่ในความรับผิดชอบสุดท้ายของคู่ความ เป็นไปตามหลักความตกลง (Verhandlungsmaxime หรือ Verhandlungsgrundsatz)¹¹ คู่ความสามารถตกลงกันได้ตลอดเวลาไม่ว่าคดีนั้นจะอยู่ในขั้นตอนใด ส่วนศาลทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ชี้ขาดตัดสินให้เป็นไปตามสิ่งที่คู่ความนำเสนอและยังไม่รับกันเท่านั้น ศาลมีหน้าที่เพียงคอยควบคุมการต่อสู้ของคู่ความเพื่อให้เรื่องที่พิพาทได้ข้อยุติและเป็นธรรม

บทบาทศาลในการดำเนินคดีแพ่งตามระบบกฎหมาย Common law ศาลไม่มีอำนาจในการเริ่มต้นคดีและศาลจะไม่ทำการแทรกแซงการดำเนินกระบวนการพิจารณาของคู่ความ โดยศาลทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยดูแลให้คู่ความทั้งสองฝ่ายดำเนินคดีไปตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

ดังที่ Lord Greene ได้กล่าวว่า “ผู้พิพากษาจะอำนวยความยุติธรรมได้ดีที่สุด โดยการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานให้ได้ดุลกันระหว่างคู่ความที่พิพาทกัน โดยไม่นำตนเองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับข้อพิพาทนั้น จงปล่อยให้ทนายความของแต่ละฝ่ายผลัดกันวางน้ำหนักลงบนตาชั่ง โดยศาลจะเป็นผู้ตัดสินว่าน้ำหนักของพยานหลักฐานจะเอียงไปทางใด ศาลมีบทบาทเพียงรับฟังพยานหลักฐาน ควบคุมการทำหน้าที่ของทนายความให้เป็นไปตามกฎหมายและอยู่ในกรอบประเด็นแห่งคดีเท่านั้น (he. So to speak, descends into the arena and is liable to have his vision clouded by the dust of conflict)¹²

ส่วนบทบาทศาลในการดำเนินคดีแพ่งตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) ศาลไม่สามารถเริ่มต้นคดีได้ด้วยตนเอง คู่ความเป็นผู้เริ่มต้นคดีตามหลักความประสงค์ของคู่ความ (Le

¹¹ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548) น.35.

¹² Gary Slapper and David Kelly, English legal System, 2 nd ed (London: Cavendish Publishing Limited, 1995) p.41

principe Dispositif) กล่าวคือการกำหนดขอบเขตของคดีและวิธีการสืบพยานในคดีแพ่งเป็นไปตามความประสงค์ของคู่ความ โดยหลักแล้วคู่ความมีหน้าที่ต้องนำสืบพยานหลักฐานเพื่อบ่งชี้ถึงข้อเท็จจริงตามที่ตนกล่าวอ้างไว้ในคำคู่ความ

อย่างไรก็ตามการดำเนินกระบวนการพิจารณาความแพ่งตามระบบกฎหมาย Civil law โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสตั้งอยู่บนหลักที่ว่าศาลต้องค้นหาความจริงเพื่ออำนวยความยุติธรรม ศาลมีอำนาจสืบสวนข้อเท็จจริงและค้นหาพยานหลักฐานต่างๆที่คู่ความไม่ได้กล่าวในคำคู่ความได้ ซึ่งให้อำนาจผู้พิพากษาแก่ผู้พิพากษาคิดตามคดี (Le juge de la mise en état)¹³ มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลและเอกสารต่างๆและสรุปสำนวนคดี เพื่อให้คดีอยู่ในสภาพพร้อมจะทำการพิจารณาชี้ขาดตัดสินในชั้นของคณะผู้พิพากษา (The full court) อันเป็นกลไกที่ช่วยให้การพิจารณาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ศาลตามระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส จึงมีบทบาทในเชิงรุกในการแสวงหาข้อเท็จจริงซึ่งเป็นผลมาจากแนวความคิดว่า¹⁴กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ของคู่ความหรือเอกชนเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องผลประโยชน์ของรัฐที่ต้องทำให้กระบวนการยุติธรรมเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งตามระบบกฎหมาย Civil law โดยหลักแล้วคู่ความเป็นผู้กำหนดข้อเท็จจริงและนำเสนอพยานหลักฐาน เพื่อสนับสนุนคำฟ้อง คำให้การของตน ส่วนศาลพิจารณาคดีตามข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น เว้นแต่เป็นกรณีการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นผู้พิพากษาแก่ผู้พิพากษาคิดตามคดี (Le juge de la mise en état) ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศฝรั่งเศสที่มีบทบาทในการค้นหาข้อเท็จจริง

2.2.2. หลักการดำเนินคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องกระทบถึงสิทธิเสรีภาพของเอกชนและมีวัตถุประสงค์ในการปราบปรามลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง หลักการดำเนิน

¹³ กาญจนา ปัญจกิจไพบูลย์, "ศาลกับการมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545) น.29.

¹⁴ เฟิ่งอ๋าง, น. 35.

คดีอาญาที่ดีจะต้องพยายามรักษาสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน¹⁵

การดำเนินคดีอาญาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนผู้ถูกกล่าวหาและความสัมพันธ์กับผู้ถูกกล่าวหาเป็นความสัมพันธ์ตามอำนาจหน้าที่ การดำเนินคดีอาญาเริ่มต้นเมื่อมีการกล่าวหาว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ในคดีอาญาทุกองค์กรต่างมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงในเนื้อหาแห่งคดี ตามหลักการตรวจสอบ (Examination Principle)¹⁶ และการทำหน้าที่ค้นหาความจริงของศาลนั้น ศาลไม่ผูกมัดกับแบบหรือคำร้องคำขอ ศาลมีหน้าที่ค้นหาความจริงจนเป็นที่พอใจ โดยคำนึงถึงว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานแห่งคดี (Prozess-subjekt) ไม่ตกเป็นวัตถุของการซักฟอกหรือเป็นกรรมของคดี (Prozess-objekt)¹⁷ กล่าวคือผู้ถูกกล่าวหา มีสิทธิต่างๆ ในการดำเนินคดีและได้รับความคุ้มครองการในใช้สิทธิแก้ข้อกล่าวหาของตนและสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหา นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of innocence) ดังที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ ตามมาตรา 39 วรรคสองและวรรคสาม ว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย ไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

โจทก์มีภาระการพิสูจน์ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงโดยชัดแจ้งที่บ่งชี้ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดอาญาตามที่ถูกกล่าวหา และศาลต้องพิเคราะห์พยานหลักฐานของทั้งโจทก์และจำเลยจนแน่ใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดและหากมีเหตุอันควรสงสัยตามสมควรว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ ศาลจะลงโทษจำเลยมิได้ ต้องพิพากษายกฟ้อง เพราะกฎหมายให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลย (in dubio pro reo) ดังภาษิตที่ว่า “ปล่อยคนชั่วสิบคน ดีกว่า

¹⁵ คณิง ฤาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 6

(กรุงเทพมหานคร :โครงการตำราและเอกสารการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,2543) น.17.

¹⁶ คณิต ฅน นคร, อ้างแล้ว เจริงอรรถที่ 1, น.50-51.

¹⁷ เพ็งอ้าง ,น.135.

ลงโทษคนบริสุทธิ์เพียงคนเดียว”¹⁸ อันเป็นหลักประกันที่ให้ความคุ้มครองผู้บริสุทธิ์ไม่ให้ถูกลงโทษ ถ้าไม่มีพยานหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นผู้กระทำความผิด

2.3 ระบบการดำเนินคดีอาญา

2.3.1 ระบบกล่าวหาหรือระบบต่อสู้

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Adversary System) หมายถึงมาจากกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) โดยมีวิวัฒนาการมาจากการแก้แค้นกันระหว่างผู้กระทำผิดกับผู้เสียหาย โดยผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาและรวบรวมพยานหลักฐานมานำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลยในศาล เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด ความสัมพันธ์ในทางวิธีพิจารณาแบ่งเป็น 3 ฝ่าย กล่าวคือผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์จำเลย และศาลซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดจึงต้องวางเฉย (Passive) หน้าที่ของศาลคือ การควบคุมการต่อสู้มิให้ผิดกติกา และวางกฎเกณฑ์ เกี่ยวกับเรื่องพยานหลักฐาน เพื่อมิให้มีการเอาเปรียบกันในการต่อสู้คดี¹⁹ โดยฝ่ายโจทก์จะนำพยานหลักฐานต่างๆมาแสดงต่อศาลกล่าวหาจำเลย ส่วนจำเลยก็นำพยานหลักฐานต่างๆมาแสดงต่อศาลรับรองความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลฟังแล้วตัดสินใจไปตามน้ำหนักของพยานหลักฐานของแต่ละฝ่าย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดการพิจารณาในสมัยโบราณที่ใช้วิธีการทรมาน (Trial by Ordeal) เช่น ให้พิสูจน์โดยวิธีลุยไฟ ดำน้ำ หรือการพิจารณาโดยวิธีให้คู่ความต่อสู้กัน ด้วยอาวุธ (Trial by Battle) ผู้ชำระความจึงต้องวางตัวเป็นกลางคอยควบคุมดูแลทั้งจำเลยและผู้เสียหายไม่ให้อาวุธที่ใช้มีความได้เปรียบเสียเปรียบกัน²⁰

¹⁸ ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2545) น.234.

¹⁹ คณิต ณ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทยกับหลักปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน", วารสารนิติศาสตร์, ฉบับที่ 3 ปีที่ 15, (กันยายน 2528):6.

²⁰ ชวลิต โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ", ตุลพาหุ เล่มที่ 6 ปีที่ 28, (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2524):36.

การดำเนินคดีในระบบกล่าวหาให้ความสำคัญอย่างสูงต่อหลักเกณฑ์ต่อไปนี้คือ²¹

1. หลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริง
2. จำเลยมีสิทธิสืบพยานหลักฐานหักล้างพยานโจทก์เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน
3. โจทก์และจำเลยมีฐานะเท่าเทียมกัน
4. ศาลหรือลูกขุน (Jury) จะวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด ควบคุมทั้งสองฝ่ายให้ปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะพยานโดยเคร่งครัด
5. หลักคุ้มครองสิทธิของจำเลยอย่างเคร่งครัด เช่น การพิจารณาต้องกระทำต่อหน้าจำเลย การมีทนายความคอยช่วยเหลือในการดำเนินคดีอาญา
6. หน้าที่ในการค้นหาความจริงเป็นของคู่ความที่ต้องแสวงหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลด้วยตนเอง ศาลจะเข้าช่วยในการค้นหาความจริงบ้างในกรณีจำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น เช่น การซักถามพยานเท่าที่จำเป็นเพื่อความเป็นธรรมแก่จำเลย และศาลจะซักเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเท่านั้น คู่ความจึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการดำเนินคดีอาญาตามระบบกล่าวหา

2.3.2 ระบบไต่สวนหรือระบบการตรวจสอบข้อเท็จจริง

ระบบไต่สวน(Inquisitorial System) ได้วิวัฒนาการมาจากระบบกล่าวหา มีที่มาจากกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป ซึ่งใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) โดยได้รับอิทธิพลจากการชำระความในศาลศาสนาของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในสมัยกลาง กล่าวคือ เมื่อผู้มีอำนาจทางศาสนาทราบว่าบุคคลใดกระทำความผิดขัดต่อหลักศาสนา เช่น การประพฤติผิดนิกายหรือการมีชู้ ผู้มีอำนาจทางศาสนาก็จะเป็นผู้แสวงหาพยานหลักฐานข้อเท็จจริงต่างๆ โดยไม่มีหลักเกณฑ์เคร่งครัดอาจถึงขั้นทรมานร่างกายจำเลยด้วยวิธีการอันโหดร้ายเพื่อให้จำเลยรับสารภาพเพียงมุ่งหวังเอาผลที่รู้ถึงข้อเท็จจริง²² และกระบวนการพิจารณาสืบพยานหลักฐานอาจ

²¹ กุลพล พลวัน , "การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบการไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน", วารสารศาลรัฐธรรมนูญ ปีที่ 5 เล่มที่ 13 , (มกราคม – เมษายน 2546) :35-36.

ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์ ,2526) น.2 .

กระทำโดยลับหลังจำเลย โดยจำเลยไม่มีโอกาสรู้เห็น เพราะถือว่าผู้ชำระความสามารถให้ความยุติธรรมและคุ้มครองสิทธิของจำเลยได้อยู่แล้ว

ตามระบบไต่สวน ความสัมพันธ์ทางวิธีพิจารณาความเป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่ายคือ รัฐฝ่ายหนึ่ง กับผู้ถูกกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่ง รัฐในฐานะเป็นผู้รักษากฎหมายและอำนวยความยุติธรรมย่อมไม่อาจถูกมองว่าเป็นคู่ความกับประชาชนได้²³ รัฐมีหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงและให้ความเป็นธรรมกับจำเลย การพิจารณาคดีอาจทำลับหลังจำเลยได้ ทนายความและอัยการมีบทบาทน้อย ส่วนศาลมีบทบาทในการดำเนินคดีสูง ศาลทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงด้วยตนเองตั้งแต่ชั้นสอบสวนตลอดมาจนการดำเนินคดีในชั้นศาล การฟ้อง การต่อสู้คดี ปกติกระทำโดยศาลให้พยานเล่าข้อเท็จจริงจนจบแล้วศาลจะซักถามพยานเพิ่มเติมภายหลัง ทนายความจะซักพยานได้โดยได้รับอนุญาตจากศาล กฎเกณฑ์ในการดำเนินกระบวนการพิจารณามีลักษณะยืดหยุ่นไม่เคร่งครัดเหมือนการดำเนินกระบวนการพิจารณาในระบบกล่าวหา

2.3.3 ระบบผสม

ปัจจุบันในระบบกฎหมายลักษณะพยาน การจัดระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานเป็นระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน จะกลายเป็นเพียงหลักเกณฑ์ในทางทฤษฎี และไม่มีประเทศใดใช้ระบบหนึ่งระบบใดแต่เพียงอย่างเดียว ประเทศต่างๆได้มีการปรับปรุงระบบการพิจารณาโดยเอาส่วนดีของแต่ละระบบมาใช้ เพื่อให้การพิจารณาคดีอาญาเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็วเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ดังที่ศาสตราจารย์ Francois Garraud²⁴ กล่าวว่า “กฎหมายวิธีพิจารณาของแทบทุกชาติจะเริ่มต้นด้วยระบบกล่าวหาก่อนแล้วต่อมามีส่วนมากจะวิวัฒนาการไปสู่ระบบไต่สวน และเนื่องจากทั้งระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมีทั้งข้อดีและข้อเสีย จึงควรนำข้อดีของแต่ละระบบมาใช้ตัดข้อเสียออก” เช่น ประเทศฝรั่งเศสภายหลังปฏิวัติเป็นประเทศแรกที่ได้นำข้อดีของทั้งสองระบบมาสร้างเป็นระบบผสมขึ้น ด้วยการนำระบบลูกขุนของอังกฤษมาใช้ในคดีอุกฉกรรจ์ หรือประเทศเยอรมันนำระบบลูกขุนของอังกฤษมาใช้เช่นกัน ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นผู้พิพากษาสมทบ หรือประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ก็กำหนดให้ผู้พิพากษามีสิทธิซักถามพยานและมีสิทธิที่เรียกบุคคลใดมาเป็นพยานศาลได้อย่างเต็มที่ ตาม Federal Rules of

²³ คณิต ฌ นคร , อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 19, น.6.

²⁴ ชวลิต โสภณวัต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น.40.

Evidence ข้อ 614²⁵ เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในคำเบิกความของพยาน แต่คำถามของศาลต้องไม่ก่อให้เกิดอคติแก่ลูกขุน อันอาจทำให้ดุลพินิจของลูกขุนเปลี่ยนแปลงไปได้ แต่ถ้าเมื่อใดคำถามของศาลมีผลต่อการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ก็อาจทำให้กระบวนการพิจารณานั้นไม่ชอบ

2.4 มาตรฐานการพิสูจน์

2.4.1 ความหมายของมาตรฐานการพิสูจน์

มาตรฐานการพิสูจน์(Standard of proof-quantum of proof หมายถึง ระดับของความน่าจะเป็นไปได้ ซึ่งใช้ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งอย่างใดว่ามีอยู่จริงหรือไม่ วิธีการที่ใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดว่าจะอะไรจริงหรือไม่นั้นเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นเรื่องของความน่าจะเป็นไปได้ (Probability) เท่านั้น เพราะเราไม่สามารถคาดหมายให้ใครพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้เป็นที่น่าเชื่อถือได้อย่างแน่นอน โดยไม่มีข้อผิดพลาด ความน่าจะเป็นไปได้มีหลายระดับ ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าคู่ความผู้มีการพิสูจน์จะต้องพิสูจน์ให้เห็นความน่าจะเป็นไปได้ในระดับใดเท่านั้น²⁶

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า มาตรฐานการพิสูจน์(Standard of proof) ไว้ดังนี้ ใน Black's law Dictionary ให้นิยามไว้ว่า ระดับของการพิสูจน์ที่จะต้องพิสูจน์ในคดีประเภทต่างๆ เช่น ปรากฏข้อสงสัยตามสมควร หรือ เป็นพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือถือว่า (Standard of proof .The degree or level of proof demanded in a specific case, such as "beyond a reasonable doubt "or "by preponderance of the evidence") และใน Lectric Law Library's Lexicon ได้อธิบายว่า มาตรฐานการพิสูจน์ หมายถึง จำนวนพยานหลักฐานซึ่งโจทก์ต้องนำเสนอต่อศาลเพื่อที่จะชนะคดี คดีที่แตกต่างกันย่อมมีมาตรฐานการพิสูจน์แตกต่างกันว่าเรื่องที่พิจารณานั้นเป็นเรื่องใด (Standard of proof – The amount of Evidence which a

²⁵ พรเพชร วิชิตชลชัย, "การพิจารณาคดีอาญาโดยลูกขุนตามกฎหมายอเมริกา", อุลพาณ, เล่ม 2 , (เมษายน – มิถุนายน 2538) : 105.

²⁶ ไสภณ รัตนากร , คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ ,2549) น.484.

plaintiff must present in a trail in order to win is called the standard of proof. Different cases require different standards of proof depending on what is at stake)²⁷

มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญามีความสำคัญกับกระบวนการค้นหาความจริงตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) มากกว่าระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) เพราะกระบวนการค้นหาความจริงตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) เป็นการที่คู่ความต่อสู้คดีกันทางพยานหลักฐาน ทนายความจึงต้องวางแผนคัดเลือกพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ตนมากที่สุด และจัดลำดับขั้นตอนในการนำสืบพยานหลักฐานเพื่อให้ตนได้เปรียบในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ความสามารถของทนายความจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถทำให้เกิดผลแพ้ชนะกันได้²⁸ ศาลจะทำหน้าที่เป็นผู้กลั่นกรองพยานหลักฐานว่าต้องห้ามรับฟังตามกฎหมายหรือไม่ ซึ่งในชั้นนี้พยานหลักฐานที่มีความสำคัญที่บ่งชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงแห่งคดี (Key witness) อาจถูกตัดห้ามไม่ให้รับฟัง (Inadmissible) คู่ความมีหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานสนับสนุน เพื่อให้ลูกขุนเชื่อตามข้ออ้างของตน โดยศาลจะแนะนำให้ลูกขุนทราบว่ามาตรฐานการพิสูจน์ที่ใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีนั้นอยู่ในระดับใด หากคู่ความฝ่ายใดไม่สามารถนำสืบพยานหลักฐานตามระดับที่ตนมีภาระการพิสูจน์ คู่ความฝ่ายนั้นต้องตกเป็นฝ่ายแพ้คดีนั้นไป

ส่วนการค้นหาความจริงตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) ที่องค์กรต่างๆของรัฐจะต้องร่วมมือกันค้นหาความจริงตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นคดี ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ การพิจารณาในชั้นศาล ศาลมีดุลพินิจอย่างกว้างขวางในการเรียกพยานหลักฐานมาสืบ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงโดยชัดแจ้ง การแพ้ชนะกันในประเด็นแห่งคดีไม่ได้อยู่ที่ภาระการพิสูจน์และเทคนิคในการต่อสู้คดี มาตรฐานการพิสูจน์ของคู่ความจึงไม่ค่อยมีความสำคัญ

²⁷ Garner , Bryan A., Black's Law Dictionary , Eight Edition (St. Paul, Minn.: Thomson/West, 2004) , p.1441 and Lectric Law Library, The Law library's Lexicon on Standard of proof www.lectla.com/def2/s/217.htm 20/05/2004 อ้างใน จรุงจิต บุญเชย , " มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) น. 10-11.

²⁸ Jenny McEwan, Evidence and the Adversarial Process – The Modern Law, Second Edition (Oxford : Hart Publishing, 1998) , p.3.

2.4.2 ระดับมาตรฐานการพิสูจน์

การดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีกรณีที่ศาลจำเป็นต้องวินิจฉัยชี้ขาด โดยการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของคู่ความว่าตามคำร้องคำขอของคู่ความ หรือตามประเด็นพิพาทแห่งคดีนั้น คู่ความแต่ละฝ่ายนำเสนอพยานหลักฐานจนบ่งชี้ถึงข้อเท็จจริงที่เป็นเงื่อนไขตามกฎหมายที่ให้อำนาจ ศาลวินิจฉัยมีคำสั่งหรือพิพากษาคดี ซึ่งเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยของศาลก็ คือ มาตรฐานการพิสูจน์ที่มีระดับแตกต่างกันไปตามแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพิจารณาโดยจัดแบ่งได้เป็น 4 ระดับดังต่อไปนี้

2.4.2.1 การพิสูจน์ให้เห็นถึงเหตุอันมีพยานหลักฐานเพียงพอ

Black's Law Dictionary ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หลักฐานที่มีเหตุผลน่าเชื่อได้ว่า บุคคลนั้นกระทำความผิดอาญาหรือน่าเชื่อได้ว่าสถานที่นั้น เป็นบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญา (Probable cause: A reasonable ground to suspect that a person has committed or is committing a crime or that place contains specific items connected with a crime)²⁹ มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับนี้มักเป็นเรื่องของการที่ศาลได้สอบสวนคำร้องปดักย่อยต่างๆไป เช่น เหตุของการออกหมายจับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 ที่ว่า มีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะกระทำความผิดอาญา หมายถึง มีหลักฐานแสดงว่าบุคคลที่จะขอหมายจับนั้น น่าจะเป็นผู้กระทำความผิดมิใช่แต่เพียงสงสัยโดยไม่มีหลักฐานจนแน่ใจว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด³⁰

2.4.2.2. การพิสูจน์ให้เห็นถึงมูลคดี

คำว่า Prima facie เป็นภาษาละตินที่ใช้กันในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common law) ที่จะแสดงให้เห็นว่าพยานหลักฐานนั้นเพียงพอเพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงปัญหาข้อเท็จจริงโดยเฉพาะ ถ้าพยานหลักฐานเหล่านั้นไม่ได้ถูกนำสืบโต้แย้งหรือหักล้างเสียก่อน³¹

²⁹ Garner , Bryan A. , Black's Law Dictionary, p.1239 อ้างใน จรุงจิต บุญเขย , "มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549) น. 23 .

³⁰ คณิ่ง ภาไชย , กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 1, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เด็อนตุลา จำกัด, 2548) ,น.204.

³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Prima_facie 29/11/50

การพิสูจน์ในระดับนี้คือการพิสูจน์ให้เห็นว่าคดีมีมูล เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่น่าเชื่อว่าการกระทำ ความผิดเกิดขึ้นตามที่ฟ้องร้องพอที่จะค้นหาความจริงต่อไปได้ คือ ไม่จำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงความโน้มเอียงว่าจะเป็นเช่นนั้นจริงๆ แต่ไม่ต้องถึงขนาด 50 เปอร์เซ็นต์³² ดังที่ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภทิพย์ อธิบายว่า “ คำว่ามีมูลหรือไม่ นั้น พูดง่าย ๆ สั้น ๆ ก็หมายความว่า มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะแสดงให้เห็นในเบื้องต้นว่า น่าจะมีการกระทำ ความผิดจริงตามฟ้องหรือไม่ เป็นเรื่องการค้นหาข้อเท็จจริงเบื้องต้น”³³ หากพยานหลักฐานของโจทก์มีมูลศาลก็จะมีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาต่อไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2.4.2.3 การพิสูจน์ให้เห็นถึงพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า

Black’s Law Dictionary ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “พยานหลักฐานที่มีน้ำหนักมากกว่า ที่ไม่จำเป็นต้องเกิดโดยจำนวนพยานบุคคลที่มากกว่าซึ่งได้ให้การเกี่ยวกับข้อเท็จจริง แต่ต้องเกิดโดยพยานหลักฐานที่ทำให้พิสูจน์การกระทำ ความผิดได้ น้ำหนักพยานหลักฐานที่มากกว่านั้น แม้ว่าจะไม่เพียงพอที่จะให้เหตุผลอย่างอิสระเต็มที่จากข้อสงสัยอันสมควรทั้งหมด แต่คงเป็นการเพียงพอที่จะโน้มน้าวให้เกิดเหตุผลที่เป็นธรรมและยุติธรรมในประเด็นแห่งคดีไปฝ่ายหนึ่งมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง มาตรฐานการพิสูจน์นี้เป็นภาระการพิสูจน์ที่ใช้ในการพิจารณาคดีแพ่งส่วนใหญ่ ซึ่งลูกขุนจะถูกแนะนำให้หาว่าคู่ความฝ่ายใดมีพยานหลักฐานที่แน่นหนากว่า อย่างไรก็ตามข้อได้เปรียบเสียเปรียบเล็กน้อยอาจเกิดขึ้นได้”³⁴ กล่าวคือผู้ที่มีภาระการพิสูจน์ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบเพื่อให้ศาลเห็นความโน้มเอียงตามข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างให้มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่งหรือ เกินห้าสิบเปอร์เซ็นต์ขึ้นไป

ดังนั้น การพิจารณาคดีแพ่ง ศาลจะปฏิเสธไม่วินิจฉัยให้โดยอ้างว่าพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอเช่นนี้ไม่ได้ พยานหลักฐานมีเท่าใดหรือไม่มีเลย เนื่องจากในคดีนั้นคู่ความต่างสืบพยาน

³² จรัญ ภัคดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, (กรุงเทพมหานคร : หจก.จิวรัชการพิมพ์, 2548) น. 246-247 .

³³ จิตติ ติงศภทิพย์, “ใครควรมีอำนาจสอบสวน”, วารสารนิติศาสตร์, เล่ม 4 ตอน 3, (ธันวาคม 2541) :104-110

³⁴ Garner , Bryan A. ,p.1220. อ้างใน จรุงจิต บุญเชย, อ้างแล้ว เซึ่งอรรถที่ 29 , น.

ที่รับฟังไม่ได้ ศาลก็ต้องพิจารณาจากหน้าที่น่าสืบ คู่ความฝ่ายที่มีหน้าที่น่าสืบแต่ไม่มีพยานหลักฐานมาสนับสนุนย่อมต้องเป็นฝ่ายแพ้คดี³⁵

นอกจากนี้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่า (Preponderance of evidence) ยังปรากฏในกระบวนการพิจารณาทางอาญาส่วนที่เกี่ยวกับกรณีที่น่าสืบพยานหลักฐานเพื่อให้ตนไม่ต้องรับผิดทางอาญา เมื่อจำเลยปฏิเสธฟ้องโจทก์ โจทก์มีหน้าที่น่าสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย และโจทก์ได้นำสืบฟังว่าจำเลยได้กระทำผิดแล้ว แม้จำเลยมีหน้าที่น่าสืบ การนำสืบนั้นไม่ใช่การนำสืบเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน หรือพิสูจน์ให้เห็นว่าพยานหลักฐานของโจทก์ที่ว่าจำเลยมีความผิดมีข้อสงสัยอันสมควร หากแต่เป็นการนำสืบเพื่อก่อให้เกิดข้อสงสัยอันสมควรขึ้นในใจของลูกขุน (July) เท่านั้น ถ้าลูกขุนยังมีข้อสงสัยในพยานหลักฐานของโจทก์ก็ต้องยกฟ้อง³⁶ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายของประเทศในกลุ่มคอมมอนลอว์ ที่ใช้ระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญาแบบต่อสู้กันระหว่างคู่ความ

2.4.2.4. การพิสูจน์ให้เห็นว่าพยานหลักฐานนั้นมีความน่าเชื่อถืออย่างชัดเจน

การพิสูจน์โดยพยานหลักฐานที่ชัดเจนและมีความน่าเชื่อถือว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรนั้น ใน Black's Law Dictionary ได้ให้นิยามไว้ว่า “พยานหลักฐานที่ชี้ว่า สิ่งที่ถูกพิสูจน์นั้นมีความน่าจะเป็นไปได้มากที่สุดหรือแน่นอนพอสมควร ซึ่งมาตรฐานการพิสูจน์ระดับนี้จะมีภาระมากกว่า Preponderance of evidence แต่จะมีพยานหลักฐานน้อยกว่าพยานหลักฐานจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร”³⁷ เป็นมาตรฐานการพิสูจน์ที่รู้จักกันโดยทั่วไปในกฎหมายลักษณะพยานของต่างประเทศ ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในคดีฟ้องหย่าที่มีผลกระทบไปถึงญาติพี่น้องในครอบครัวและในปัจจุบันมาตรฐานการพิสูจน์ดังกล่าวได้ขยายเอาไปใช้ในคดีประเภทอื่นๆ อีกมากมาย เปรียบได้ว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในระดับนี้จะต้องมีความโน้มเอียงหรือความน่าเชื่อถือชัดเจนมากกว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่ง Preponderance of evidence แต่ไม่ต้องสูงถึงขนาดจะต้องเป็น proof beyond reasonable doubt เหมือนกับฝ่ายโจทก์ในคดีอาญา กล่าวคือต้องอยู่ประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์³⁸

³⁵ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เคนโกรว จำกัด , 2542) น. 386

³⁶ โสภณ รัตนากร, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 26, น.491.

³⁷ Garner , Bryan A. ,p.569. อ่างใน จรุงจิต บุญเชย, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 29 ,น.29.

³⁸ จรัญ ภัคดีธนากุล, อ่างแล้ว เจริญธรรมที่ 32 , น.245.

2.4.2.5 การพิสูจน์ให้ได้ความชัดเจนโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร

Black's Law Dictionary ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นมาตรฐานการพิสูจน์ที่ใช้โดยลูกขุนในการตัดสินว่าจำเลยในคดีอาญาได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ การตัดสินว่ามีความผิดจะต้องพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร โดยลูกขุนต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์³⁹ หรือที่กฎหมายอังกฤษซึ่งเป็นแม่แบบระบบกล่าวหาใช้คำว่า “proof must be beyond reasonable doubt” หากการนำสืบของโจทก์ยังมีข้อสงสัยประการใด ลูกขุนหรือศาลต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้เป็นผลดีแก่จำเลย (in dubio pro reo) แต่อย่างไรก็ตามโจทก์ในคดีอาญานำสืบพยานหลักฐานจนเห็นได้ว่าจำเลยกระทำความผิดโดยแน่แท้แน่นอนไม่เพียงพอแต่พิสูจน์ว่าข้อเท็จจริงตามคำฟ้องเกิดขึ้นค่อนข้างจริง โดยโจทก์ต้องนำสืบให้สิ้นข้อสงสัยเฉพาะข้อสงสัยที่มีเหตุอันควรเท่านั้น ที่เป็นสาระสำคัญซึ่งวิญญูชนทั่วไปมีเหตุอันควรจะสงสัย⁴⁰

มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับการพิสูจน์ให้ได้ความชัดเจนโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (beyond reasonable doubt) สอดคล้องกับหลักพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนของกรคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญา ซึ่งมุ่งยกฟ้องผู้บริสุทธิ์มากกว่าการลงโทษคนบริสุทธิ์มากกว่าการลงโทษผู้กระทำความผิด ตามสุภาษิตกฎหมายที่ว่าปล่อยคนผิดสิบคนดีกว่าลงโทษผู้บริสุทธิ์เพียงคนเดียว⁴¹

2.5 กระบวนการรับทรัพย์ทางแพ่ง ในความผิดที่มีโทษทางอาญา

อาชญากรรมสังคมในยุคก่อนมีลักษณะเป็นการกระทำโดยปัจเจกบุคคลซึ่งฝ่าฝืนต่อกฎหมายด้วยการใช้ความรุนแรง ไม่มีความซับซ้อนเป็นอาชญากรรมทั่วไป เช่น การปล้นทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา ฆ่าคนตายโดยเจตนา เป็นต้น รัฐสามารถนำผู้กระทำความผิดเหล่านั้นมาเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมและพิสูจน์ความผิดของอาชญากรด้วยพยานหลักฐานต่อศาลในระดับมาตรฐานการพิสูจน์ให้ได้ความชัดเจนโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (beyond reasonable doubt) ได้โดยง่าย

³⁹ Garner , Bryan A.,*supra note* ,pp.1251,1293. อ้างใน จรุงจิต บุญเชย,อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 29* ,น.31.

⁴⁰ โสภณ รัตนากร ,อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 26* , น. 486.

⁴¹ คณิต ฒ นคร, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 1* ,น.74.

อาชญากรได้พัฒนารูปแบบการก่ออาชญากรรมอย่างหลากหลายและก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมอย่างมหาศาล อาชญากรกลายเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และใช้เทคโนโลยีต่างๆ ในการก่ออาชญากรรม มิได้ประกอบอาชญากรรมเพื่อแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แต่กระทำไปโดยมีแรงจูงใจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ผลกำไรในทางเศรษฐกิจ ทั้งมีการร่วมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กร ซึ่งเรียกว่า องค์กรอาชญากรรม (Organized Crime) มีการประกอบอาชญากรรมหลายอย่าง มีโครงสร้างการทำงานที่สลับซับซ้อน การดำเนินงานภายใต้ระบบการปกปิด รักษาความลับในองค์กร มีลำดับชั้นในการบริหารจัดการองค์กร และมีเป้าหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จำนวนมหาศาลจากการกระทำความผิด ด้วยการประกอบอาชญากรรมที่มีลักษณะสนองความต้องการสินค้าและบริการที่ผิดกฎหมาย เช่น การพนัน การค้าประเวณี การค้ายาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ และลัทธิก่อการร้าย ที่มีการร่วมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายระหว่างประเทศ โดยมุ่งกระทำการอันก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง สร้างความปั่นป่วนทำให้เกิดความหวาดกลัวแก่ประชาชน เช่น การวางระเบิดพลีชีพ

เมื่อการก่ออาชญากรรมในรูปแบบดังกล่าวมีเงิน ทรัพย์สินเป็นแรงจูงใจในการกระทำความผิด และผลประโยชน์ที่อาชญากรเหล่านั้นได้มาจากการกระทำความผิด ได้หมุนเวียนกลับสนับสนุนอาชญากรนำไปติดสินบนแก่เจ้าพนักงานของรัฐ เพื่อสร้างบารมีให้แก่องค์กรของตน หรือนำไปเป็นต้นทุนในการกระทำความผิดครั้งต่อไป ผู้กระทำความผิดจึงจำเป็นต้องปิดบังแหล่งที่มาของเงินรายได้ทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด ด้วยการบิดเบือนรายได้นั้นโดยทำให้ดูเหมือนว่าเป็นรายได้ที่ชอบด้วยกฎหมาย รัฐจำเป็นต้องใช้มาตรการต่างๆ เพื่อทำลายเศรษฐกิจของอาชญากร จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อริบทรัพย์สินทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดไม่ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นจะถูกปกปิด แปรเปลี่ยนสภาพ แปรรูปเป็นทรัพย์สินใหม่ก็เสมือนว่าเป็นทรัพย์สินที่สกปรก⁴²อยู่เช่นเดิม เช่น การกำหนดความผิดฐานฟอกเงินเป็นความผิดอาญาและ กระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง (Civil Forfeiture)

⁴² ชัยนันท์ แสงปุตตะ, “กฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน: ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดมูลฐาน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541):3.

2.5.1 ความเป็นมาของกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่ง

กลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ได้นำกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่ง (Civil Forfeiture) มาใช้บังคับเพื่อทำลายเศรษฐกิจของอาชญากรที่ได้มาจากการกระทำความผิดอาญา โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาคริสต์ เรื่องการริบทรัพย์คืนให้กับพระเจ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ไบเบิลว่า “ถ้าวัวทำร้ายผู้ใดถึงตาย วัวนั้นจะถูกขว้างปาด้วยก้อนหินและห้ามบริโภคเนื้อวัว แต่เจ้าของวัวไม่ต้องรับโทษ” จะเห็นได้ว่าเมื่อวัวทำความเสียหายแก่ผู้อื่นเจ้าของวัวจะสูญเสียสิทธิในทรัพย์คืน โดยไม่พิจารณาความบริสุทธิ์หรือความผิดของเจ้าของวัว⁴³ จึงเกิดหลัก deodand⁴⁴ ที่ว่าทรัพย์คืนใดไม่ว่าเป็นสิ่งที่ชีวิตหรือไม่มีชีวิต หากเป็นเหตุก่อให้เกิดความตายหรืออันตรายแก่มนุษย์แล้ว จำเป็นต้องริบทรัพย์คืนนั้นมาเป็นของรัฐ เพื่อทำลายเสียหรือเพื่อการกุศล ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสมมติฐานทางกฎหมายว่า เครื่องมือหรือเครื่องใช้ที่ทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายถือว่าเป็นทรัพย์คืนที่ใช้ในการกระทำความผิด และอาจใช้ทำร้ายผู้อื่นต่อไปจะต้องถูกริบเพราะผิดกฎหมายโดยตัวทรัพย์คืนนั่นเอง จะไม่พิจารณาความผิดหรือความบริสุทธิ์ของเจ้าของทรัพย์คืน ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดการริบทรัพย์ในประเทศอังกฤษสมัยกลาง เพื่อยุติการทะเลาะวิวาท โดยริบทรัพย์คืนที่เป็นต้นเหตุแห่งความตายให้กับญาติพี่น้องของผู้ตาย เพราะเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายนอนตายตาหลับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้แค้นทดแทน (retribution) จากแนวคิดดังกล่าวกระบวนการริบทรัพย์คืนของประเทศอังกฤษจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. กระบวนพิจารณาคดีต่อทรัพย์คืน Black's Law Dictionary ได้ให้คำนิยามคำว่า In Rem ไว้ว่า “[Latina against thing] Involving or determining the status of a thing, and therefore the right of persons generally with respect to that thing “ หมายถึงกระบวนการดำเนินการโดยตรงต่อทรัพย์คืนและมีผลต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์คืนซึ่งอยู่ในเขตอำนาจศาล โดยไม่พิจารณาความผิดต่อเจ้าของทรัพย์คืน จึงไม่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความผิดทางอาญาต่อ

⁴³ Michael F. Zeldin and Roger G. Weiner, “Innocent third parties and their right in Forfeiture proceeding,” *American criminal law Review* 28(1991):843.

⁴⁴ วีระพงศ์ บุญโญภาส, รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (ระยะที่ 2) , (สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด พ.ศ.2548) น.179.

เจ้าของทรัพย์สิน คำพิพากษาในกระบวนการนี้มีผลกระทบต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้นไม่สามารถลงโทษผู้กระทำผิดหรือผู้ใดได้และคำพิพากษามีผลผูกพันบุคคลภายนอก รวมทั้งผู้อ้างว่ามีสิทธิ แม้จะไม่ทราบว่าทรัพย์สินของตนถูกฟ้องเพื่อรับด้วย ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคือ ศาลซึ่งทรัพย์สินนั้นอยู่ในเขตอำนาจศาล เป็นเรื่องเขตอำนาจศาลเหนือทรัพย์สินไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรรมอำนาจเหนือบุคคล

ข. กระบวนการพิจารณาคดีต่อบุคคล Black's Law Dictionary ได้ให้คำนิยามคำว่า In Personam ไว้ว่า “[Latina against person] 1. Involving or determining the personal right and obligations of the parties 2. brought against a person rather than property” เป็นการริบทรัพย์สินตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรและเป็นการริบทรัพย์สินต่อผู้ประกอบอาชญากรรมร้ายแรงและทรยศต่อชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อการลงโทษบุคคล โดยต้องพิจารณาว่าบุคคลผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดตามฟ้องจริงหรือไม่ และเมื่อโจทก์พิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดจริง ศาลจึงจะมีคำพิพากษาลงโทษบุคคลนั้น โดยไม่พิจารณาว่าทรัพย์สินนั้นมีความผิดหรือไม่ กระบวนการริบทรัพย์สินดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นกระบวนการพิจารณาที่มุ่งตรงต่อตัวบุคคล ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลนั้น ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดี คือ ศาลที่มีอำนาจเหนือบุคคล คำพิพากษาย่อมมีผลผูกพันเฉพาะคู่ความที่ปรากฏตัวต่อหน้าศาลเท่านั้น ไม่มีผลผูกพันบุคคลทั่วไป

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้นำหลัก deodand มาเป็นพื้นฐานความคิดกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่ง โดยในปี ค.ศ. 1970 รัฐสภาได้ออกกฎหมายกำหนดการริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งไว้ในกฎหมายการเดินเรือและศุลกากรสำหรับเรือ (Maritime and custom Laws) เพื่อริบทรัพย์สินที่ต้องห้ามหรือเรือที่ลำเลียงสินค้าต้องห้าม เนื่องจากการดำเนินคดีกับเรือที่ลำเลียงสินค้าต้องห้ามจนศาลได้มีคำพิพากษาแก่ลูกเรือ แต่ศาลสหรัฐอเมริกาไม่มีอำนาจในการดำเนินคดีกับเจ้าของเรือ หรือดำเนินการริบเรือดังกล่าวได้เพราะไม่ได้เข้ามาอยู่ในเขตอำนาจศาลสหรัฐอเมริกา เรือดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ในการกระทำความผิดอีก สหรัฐอเมริกาจึงนำกระบวนการริบทรัพย์สินทางแพ่งมาใช้ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว⁴⁵

⁴⁵ พรพิมล ไชจิรัตน์, “การริบทรัพย์สินด้วยกระบวนการทางแพ่งตามหลักกฎหมายคอมมอนลอว์เปรียบเทียบกับกฎหมายไทย”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539) น. 10 - 14.

ต่อมาประเทศสหรัฐอเมริกาได้พัฒนานำกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งมาใช้เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา เช่น กฎหมายยาเสพติด (Controlled Substances act) กฎหมายฟอกเงิน (Money Laundering Control Act) เป็นต้น โดยอาศัยหลักที่ว่า “ทรัพย์ที่ก่อให้เกิดความผิดเป็นทรัพย์สินที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย”⁴⁶

2.5.2 ลักษณะของกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่ง

กระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่ง เป็นกระบวนการพิจารณาที่มุ่งต่อทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดอาญาได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อใช้ หรือได้ทรัพย์สินมาจากการกระทำความผิด โดยการฟ้องและพิจารณาที่ตัวทรัพย์สินโดยตรง ไม่คำนึงว่าเจ้าของทรัพย์สินนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาหรือไม่ ดังนั้นกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งจึงไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนำตัวผู้กระทำความผิดอาญามาลงโทษ และการริบทรัพย์ทางแพ่งก็ไม่เป็นเงื่อนไขในการลงโทษทางอาญา กระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งเริ่มต้นด้วยการยึดทรัพย์สินที่อยู่ในเขตอำนาจศาลเหนือทรัพย์สิน เมื่อเจ้าหน้าที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นทรัพย์สินที่มีชอบด้วยกฎหมาย รัฐมีภาระหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อแสดงเหตุว่าทรัพย์สินนั้นเกี่ยวข้องกับกระทำความผิด โดยมีมาตรฐานการพิสูจน์อยู่ในระดับเพียงแค่มิเหตุอันควรสงสัย (Probable Cause) เช่นเดียวกับการที่ตำรวจขอให้ศาลออกหมายจับ หมายค้น ในคดีอาญา และหากคดีดังกล่าวมีบุคคลผู้มีส่วนได้เสียเข้ามาโต้แย้งสิทธิผู้อ้างสิทธิมีภาระการพิสูจน์ให้เห็นถึงพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือกว่าทรัพย์สินนั้นมิได้เกี่ยวข้องกับกระทำความผิด ให้ถึงเกณฑ์มาตรฐานการพิสูจน์ระดับที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (Preponderance of Evidence) เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ริบทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นจะตกเป็นของรัฐโดยเด็ดขาด และมีผลย้อนหลังไปถึงเวลาที่มีการกระทำความผิด การโอนต่อมาในภายหลังการกระทำความผิดผู้รับโอนจึงไม่ได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

กระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่งมีหลักเกณฑ์โดยสรุปดังนี้

1. มาตรฐานการพิสูจน์ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานอยู่ในระดับที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง (Preponderance of Evidence) ซึ่งต่างจากการดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไปที่โจทก์ต้องนำพยานหลักฐานพิสูจน์ต่อศาลจนถึงระดับพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Beyond reasonable doubt)

⁴⁶ วีระพงษ์ บุญญะภาส, อ่างแล้ว เชียงธรรมที่ 44, น. 180.

2. ศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษา คือศาลที่ทรัพย์สินตั้งอยู่ในเขตศาล เพราะเป็นการฟ้องที่ตัวทรัพย์สินนั้นเป็นจำเลยโดยตรง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะได้ตัวผู้กระทำความผิดหรือมีตัวผู้กระทำความผิดหรือไม่

3. เมื่อศาลพิพากษาให้ริบทรัพย์สินนั้น ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่สกปรก เป็นสิ่งที่มีชอบด้วยกฎหมายมาตั้งแต่ที่มีการกระทำความผิด จึงมีผลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐมาตั้งแต่กระทำความผิด การโอนทรัพย์สินต่อมาในภายหลังไม่เป็นเหตุอ้างให้หลุดพ้นจากการริบทรัพย์สิน และผู้รับโอนจะยกความสุจริตของตนขึ้นอ้างมิได้

4. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารมีอำนาจยึดทรัพย์สินไว้ก่อนคดีขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาล (Administrative Proceeding) เพื่อป้องกันการโยกย้าย จำหน่าย จ่ายโอน หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินนั้น เพื่อให้มาตรการริบทรัพย์สินสัมฤทธิ์ผลได้อย่างแท้จริง

5. ความตายของจำเลยมิได้ทำให้กระบวนการพิจารณาริบทรัพย์สินทางแพ่งระงับลงเหมือนคดีอาญา แม้จำเลยตายในระหว่างพิจารณาดำเนินคดีอาญา ก็สามารถดำเนินคดีริบทรัพย์สินทางแพ่งต่อไปได้⁴⁷

6. การดำเนินคดีริบทรัพย์สินทางแพ่งเป็นการดำเนินคดีลักษณะกึ่งการดำเนินคดีอาญาที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานมีอำนาจใช้มาตรการบังคับในการแสวงหาพยานหลักฐาน จึงต้องอยู่ภายใต้หลัก (The Federal Rule of Evidence) เกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของการแสวงหาพยานหลักฐานทั้งที่จากตัวผู้กระทำความผิด (Compulsory self – incrimination) และพยานหลักฐานที่ได้มาโดยการค้นและยึด (Unreasonable searches and seizures) หากพยานหลักฐานใดได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย พยานหลักฐานนั้นก็ต้องห้ามรับฟังเพื่อชี้ว่าหนักพยาน⁴⁸

⁴⁷ Jean F. Rydstrom, American Jurisprudence, (United State v. Real Property at 40 Clark Road ,52 F.Supp.2d 254 (D.Mass.199936:623) p. 189.

⁴⁸ Stefan D.Cassella, Civil and Criminal Forfeiture Procedure. Part I,p.1

2.5.3. ทรัพย์สินที่อยู่ในขอบเขตของกระบวนการริบทรัพย์สินแฝง

ทรัพย์สินที่อาจถูกริบได้ตามกระบวนการริบทรัพย์สินทางแฝง โดยพิจารณาจากกฎหมายปราบปรามยาเสพติดของประเทศสหรัฐอเมริกา (Controlled Substances Act) แบ่งออกเป็นประเภทได้ ดังต่อไปนี้ (21 U.S.C.881 (a))

1. ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย (Contraband per se) หมายถึงทรัพย์สินที่เป็นความผิดในตัวเอง กล่าวคือเป็นทรัพย์สินที่กฎหมายบัญญัติให้การมีไว้ในความครอบครองเป็นความผิดตามกฎหมาย รัฐต้องริบทรัพย์สินนั้นเสมอโดยไม่คำนึงถึงกรรมสิทธิ์ของทรัพย์สิน เพื่อนำทรัพย์สินที่เป็นอันตรายเหล่านั้นออกไปจากสังคม และป้องกันสังคมจากอันตรายจากทรัพย์สินเหล่านั้น ซึ่งตาม Controlled Substances Act ได้บัญญัติไว้ดังนี้ มาตรา 881(a)(1) ได้แก่ ยาเสพติดที่ผลิตครอบครอง จำหน่าย หรือได้มาโดยผิดกฎหมาย

2. ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด (Derivative Contraband) เป็นทรัพย์สินที่โดยสภาพมิใช่ทรัพย์สินที่ผิดกฎหมาย แต่เป็นทรัพย์สินที่นำมาใช้ในการประกอบอาชญากรรม เช่น สารเคมี ตาชั่ง รถยนต์ เป็นต้น รัฐจะทำการริบทรัพย์สินประเภทนี้ได้ต่อเมื่อมีพยานหลักฐานบ่งชี้ว่าผู้กระทำความผิดมีเจตนาที่จะใช้ทรัพย์สินเหล่านั้นในการกระทำความผิด ซึ่งตาม Controlled Substances Act ได้บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 881 (a)

(2) วัตถุและอุปกรณ์ทุกชนิดที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการผลิต และการขนส่งยาเสพติด

(3) ทรัพย์สินทุกชนิดที่ใช้หรือมีไว้เพื่อเป็นภาชนะของยาเสพติด และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง

(4) ยานพาหนะทุกชนิดที่ใช้หรือมีไว้ในการขนส่ง การขาย การครอบครอง และซ่อนเร้นยาเสพติด และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เว้นแต่

(ก) ยานพาหนะของผู้ขนส่งสาธารณะที่รับขนตามปกติ นอกจากผู้นั้นจะยินยอมหรือเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด หรือ

(ข) ยานพาหนะของผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด และผู้กระทำความผิดได้ครอบครองยานพาหนะนั้นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

(ค) ยานพาหนะของเจ้าของซึ่งไม่ได้รู้เห็นหรือยินยอม หรือไม่มีเจตนาในการกระทำความผิดนั้นด้วย

(5) เอกสารใดๆที่ใช้หรือมีไว้ใช้ในการกระทำความผิด...

(9) สารเคมีตามที่ระบุไว้ เครื่องมือ เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตยาเสพติด ซึ่งได้มีการนำเข้า ส่งออก ผลิต ครอบครอง จำหน่ายหรือเจตนาจัดจำหน่าย นำเข้า ส่งออก เป็นการละเมิดตามมาตรา

(10) อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำยาเสพติด

(11) อาวุธปืนที่ได้ใช้หรือมีเจตนาจะใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการขนส่ง ขาย ครอบครอง หรือปกปิดซึ่งทรัพย์สินระบุใน (1) (2) รวมทั้งรายได้ที่สืบร่องรอยได้

3. รายได้และดอกผลที่ได้มาจากการกระทำความผิด (Proceed of crime) ทรัพย์สินที่เป็นรายได้หรือผลประโยชน์ที่รับมาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเนื่องจากกระทำความผิดนั้น โดยอาจเป็นรายได้โดยตรงหรือรายได้ที่เกิดจากแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ได้มาจากการกระทำความผิดโดยตรง และรวมถึงดอกผลของผลประโยชน์ที่ถูกนำไปใช้ในการลงทุน เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ เช่น ค่าเช่า ดอกเบี้ย หรือรายได้อื่น ๆ รัฐต้องแสดงถึงเหตุอันควรสงสัยว่าทรัพย์สินดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับการกระทำความผิด จึงจะสามารถริบได้ ซึ่งตาม Controlled Substances Act ได้บัญญัติไว้ดังนี้ 881 (a) (6) คือ เงินตรา เอกสารสิทธิ หลักทรัพย์ หรือสิ่งมีค่าอื่นใดที่จัดไว้หรือตั้งใจจะให้ไว้แก่บุคคลใดๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับยาเสพติดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งรายได้ที่สืบร่องรอยได้ว่ามาจากการแลกเปลี่ยน เงินตรา เอกสารสิทธิ หรือหลักทรัพย์ซึ่งได้ใช้หรือเจตนาที่จะใช้อำนวยความสะดวกในการละเมิดกฎหมายนี้ เว้นแต่การกระทำหรือละเว้นการกระทำหรืองดเว้นการกระทำของผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งทำให้เกิดการกระทำหรืองดเว้นการกระทำซึ่งไม่ได้รู้เห็นหรือยินยอมในการกระทำนั้นด้วย

4. ทรัพย์สินที่ใช้หรือมีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกในการกระทำความผิด (Facilitation) ทรัพย์สินประเภทนี้โดยสภาพไม่เป็นอันตรายต่อสังคม ประชาชนสามารถมีไว้ในความครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายและสามารถนำออกไปใช้ได้ ในสังคม เช่น เงินตรา หลักทรัพย์ เอกสารสิทธิ เป็นต้น แต่ทรัพย์สินเหล่านี้จะถูกริบต่อเมื่อนำไปใช้หรือมีไว้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้กระทำความผิด แม้เจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้ จะได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยชอบกฎหมายก็ตาม ซึ่ง Controlled Substances Act ได้บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 881 (a)

(6) เงินตรา เอกสารสิทธิ หลักทรัพย์ หรือสิ่งมีค่าอื่นใดที่จัดไว้หรือตั้งใจจะให้ไว้แก่บุคคลใดๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับยาเสพติดโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งรายได้ผลประโยชน์ต่างๆ ที่มีความเชื่อมโยงไปถึงแหล่งที่มาจากการแลกเปลี่ยน เงินตรา เอกสารสิทธิ หรือหลักทรัพย์ซึ่งได้

ใช้หรือเจตนาจะใช้อำนาจความสะดวกในการกระทำความผิด เว้นแต่เจ้าของทรัพย์สินไม่ได้รู้เห็นยินยอมในการกระทำนั้นด้วย

(7) อสังหาริมทรัพย์ สิทธิ และผลประโยชน์ต่างๆอันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์นั้น หรือ การดำเนินการปรับปรุงทรัพย์สิน ซึ่งถูกนำไปใช้หรือโดยเจตนาใช้ไม่ว่าด้วยประการใดเพื่อกระทำ หรืออำนวยความสะดวกในการกระทำความผิดตามมาตรา นี้ และศาลได้ลงโทษจำคุกมากกว่า 1 ปีขึ้นไป เว้นแต่เจ้าของทรัพย์สินไม่ได้รู้เห็นยินยอมในการกระทำนั้นด้วย

(11) อาวุธปืนที่ได้ใช้หรือเจตนาจะใช้เพื่อความสะดวกในการขนส่ง ขาย รับส่ง ครอบครอง หรือปกปิดซึ่งทรัพย์สินตาม (1) หรือ (2) รวมทั้งรายได้ผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำดังกล่าว

กระบวนการวิธีทางแพ่งตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) อาจกล่าวได้ว่าเป็นแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปราม อาชญากรรม (Crime Control) ที่เกิดจากการดำเนินคดีอาญาด้วยระบบการต่อสู้ที่ศาลต้องดำรง ความเป็นกลางด้วยการวางเฉยในการร่วมค้นหาความจริง ปล่อยหน้าที่ในการค้นหาความจริงเป็น ของคู่ความ แต่เมื่อแนวโน้มในการประกอบอาชญากรรมเปลี่ยนแปลงไปจากอาชญากรที่ขาด บัณฑิตในการดำรงชีวิตเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และใช้เทคโนโลยีต่างๆในการก่ออาชญากรรม มิได้ประกอบอาชญากรรมเพื่อแสวงหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แต่กระทำไปโดยมีแรงจูงใจ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ผลกำไรในทางเศรษฐกิจ ทั้งมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กร มีการ ประกอบอาชญากรรมหลายอย่าง มีโครงสร้างการทำงานที่สลับซับซ้อน การดำเนินงานภายใต้ ระบบการปกปิด รักษาความลับในองค์กร มีลำดับชั้นในการบริหารจัดการองค์กร และมีเป้าหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จำนวนมหาศาลจากการกระทำความผิด ทำให้รัฐประสบปัญหาในการ แสวงหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความผิดของจำเลยจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรได้ (beyond reasonable doubt) จึงจำต้องปล่อยตัวผู้กระทำความผิดไป แต่กระบวนการวิธีทางแพ่งถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดผลร้ายแก่ผู้กระทำความผิดอาญาต่างๆ ถึงแม้รัฐจะไม่สามารถ พิสูจน์ว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดอาญาได้ จนศาลมีคำพิพากษายกฟ้อง ซึ่งเป็นการทำลาย ประสิทธิภาพในการก่ออาชญากรรมด้านเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตามกระบวนการวิธีทางแพ่งยังไม่เป็นที่ยุติโดยปราศจากข้อโต้แย้ง ทางด้านทฤษฎีและปัญหาผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน เมื่อพิจารณาถึงระบบในการดำเนินคดี อาญาในกลุ่มประเทศตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil law) ที่ใช้หลักการค้นหาความจริงโดยรัฐ มาตราการวิธีทางแพ่งกลับไม่ได้ยอมรับมาใช้บังคับด้วยเหตุผลที่ว่ามาตรารดังกล่าวมี

ผลกระทบต่อสาระสำคัญในหลักประกันของผู้ต้องหาในคดีอาญา ดังนั้นจึงควรต้องพิจารณาถึงปัญหาเกี่ยวกับทฤษฎีของมาตรการริบทรัพย์ทางแพ่งและสภาพปัญหาของผลกระทบต่อหลักประกันแห่งคดี รวมถึงการพิจารณาแนวทางแก้ปัญหอาชญากรรมด้วยการทำลายประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของอาชญากรเหล่านั้นนอกจากกระบวนการริบทรัพย์ทางแพ่ง ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป